

تحلیل‌های روانشناختی در هنر و ادبیات

مجموعه مقالات

محمد صنعتی

و

جنب و جوش‌های ایستا

اثر ساموئل بکت

فهرست

- ۱ به جای مقدمه — آشناسازی با روانکاوی و ساخت‌شکنی
- ۲ خواندنی دیگر؛ معنائی دیگر
- ۶ نیچه نقاب‌بردار و نوشتار سنت‌شکن
- ۱۹ کشف ناخودآگاه
- ۲۵ واپس‌زنی و واپس‌زده
- ۳۱ زبان ناخودآگاه و «گفتمان روانکاوی»
- ۳۷ روانشناسی و ناخودآگاه
- ۴۰ فلسفه و روانکاوی
- ۴۸ روانشناسی و ناخودآگاه
- ۵۰ تحولات روانکاوی
- ۵۴ عصر پس‌مدرنیته و اندیشه رهاسازی واپس‌زده
- ۵۶ روانکاوی و ساخت‌شکنی
- ۷۷ کتابشناسی
- ۸۱ آرزوی کام‌نیافته — تحلیل روانشناختی سه قطره خون
- ۹۷ برزخ رابطه — بررسی روانشناختی آثار چوبک
- ۱۱۵ با مرگ به ستیز مرگ — بررسی روانشناختی ملکوت بهرام صادقی
- ۱۴۵ م. امید در نبرد با زمان — «با یگانه دشمن جهان»

شش تحلیل‌های روانشناختی در هنر و ادبیات

- ۱۵۱ مسئله بودن یا زیستن!
- ۱۶۰ تلخی تنهایی و غربت زندگی
- ۱۶۵ هراس از نبودن
- ۱۷۹ دغدغه زمان
- ۱۸۲ غم و درد پیری
- ۱۸۴ شوق زندگی
- ۱۹۴ اعتراض به نظام سیاسی - اجتماعی
- ۲۰۱ بسته به زمین یا سرزمین
- ۲۰۲ شوق جاودانگی
- ۲۱۴ اسطوره شدن شعر
- ۲۱۷ در غربت جدائی و تنهایی - تحلیلی بر چهار فیلم سهراب شهید ثالث
- ۲۵۷ درد مرگ و مزه زندگی - در طعم گیلاس عباس کیارستمی
- ۲۵۸ «آک، آ، آ، آر»
- ۲۷۵ نگاهی به دو فیلم - فیتز کرال دو و معمای گاسپار هاووزر
- ۲۹۱ مرگ آشکار مرگ پنهان - نقاشی‌های منوچهر معتبر
- ۲۹۷ نیزه خشم پدر - تحلیلی از انسانها و حیوانهای علیرضا اسپهبد
- ۳۲۵ سوگواره انتظار و ترجمه‌ی «جنب و جوش‌های ایستا»
- ۳۲۶ سوگواره انتظار
- ۳۳۳ جنب و جوش‌های ایستا
- ۳۴۱ نمایه
- ۳۴۸ نمایه نام‌ها

ذهن بود که پیام‌های متفاوت یا متناقض، حتی گاه متضاد داشتند. به یکی از آنها فرد آگاه بود، پس «خودآگاه»^۱ نام گرفت که همان «آگاهی» سنت فلسفه بود که از زمان دکارت به عنوان واقعیتی بدیهی و چالش‌ناپذیر پذیرفته شده بود. و دیگری بخشی از ذهن بود که فرد - یعنی مالک و دارنده آن - از محتوای آن خبر نداشت. انباری پنهان، از یادهای فراموش شده و «واپس‌زده»^۲ که بیاد نمی‌آمدند، پس آن را «ناخودآگاه»^۳ نام دادند که دنیای دیگری بود، غریب! آن چنان بیگانه که انگار به فرد دیگری تعلق داشت. فلسفه، پیش از روانکاوی با مفهوم ناخودآگاه بیگانه نبود، ولی در ضمن واقعیتی هم نبود که بدیهی فرض شده باشد یا دست‌کم، مقوله‌ای قابل تأمل تلقی شده باشد (که به چند و چون آن خواهیم پرداخت). ولی آنچه مهم بود، این بود که برای روانکاوان و بیماران آنها واقعیتی بود که بود! هر دو می‌دانستند که هست! چون تجربه کرده بودند، ولی تجربه‌ای که نمی‌توانست بطور مشاهده‌پذیر توصیف یا سنجش شود. پس به منزله «دانش علمی»^۴ پذیرفته نمی‌شد همانگونه که «آگاهی» با تمام بدیهی بودنش، در حکم یکی از وجوه تمایز انسان و حیوان دانش علمی اثبات‌پذیر نبود. با این حال دانشی با یک نظام مشخص بر پایه «ناخودآگاه» به عنوان «نهاد»^۵ روانکاوی نهاده شد. آنگاه فریود دریافت که خودآگاه زبانی دارد با ساختار و واژگان و معانی، که زبان روزمره ماست. ناخودآگاه هم زبانی دارد که متفاوت است؛ «زبانی تصویری»^۶، بمانند «زبان‌های کهن»^۷ و جایگاه «استعاره‌ها»^۸ و

1. consciousness	2. repressed	3. unconsciousness
4. scientific knowledge	5. institution	6. pictorial language
7. archaic language	8. metaphors	

خواندنی دیگر؛ معنایی دیگر

تمامی «گفتمان»^۱ روانکاوی درباره این است که: چه چیز می‌تواند خوانده شود. چه چیز در فراسوی آنچه شخص را به گفتن واداشته؛ می‌تواند خوانده شود [...] در گفتمان روانکاوی، به گفته «نشانگر»^۲ به جز آن معنایی که دارد، معنای دیگری داده شده است.^(۱)

و «ژاک دریدا» فیلسوف فرانسوی نیز در رابطه با نظریه «ساخت‌شکنی»^۳ خود می‌گوید:

خواننده متن به «دو گونه خواندن» نیاز دارد، و هر متن «دوگانه» است. «دو متن، دو دست، دو نگاه، دو گونه شنیدن...». همیشه دو متن در یک متن وجود دارد.^(۲)

روانکاوی در آغاز در پی یافتن چگونگی پدیده‌ها و کارکردهای ذهن بود، تا بتواند نقش تعیین‌کننده «نیت‌ها»^۴، «آرزوها»^۵، «اشتیاق‌ها»^۶ و «انگیزه‌ها»^۷ی برخاسته از ذهن را در شکل‌گیری رفتارهای فرد و یا «علامت‌های»^۸ اختلال رفتار دریابد. آنچه را فریود و بروئر در کار با بیماران هیستریک یافتند، انگار دو ذهن، یا دو بخش جداگانه در یک

1. discourse	2. signifier	3. Deconstruction
4. intention	5. wishes	6. desire
7. motives	8. symptoms	